

Аналіз викладеного вище дає підстави зробити висновок про потребу у виробленні чіткого підходу до окреслення фактів, які потребують доказування у справах за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності й репутації.

Зокрема, внесення змін до частини 1 ст. 27 ЦПК та викладення її у такій редакції: „Доказами в цивільній справі є відомості про факти, які підлягають встановленню для вирішення цивільної справи або здійснення окремих процесуальних дій, одержані з передбачених законом засобів доказування та в порядку, передбаченому цивільним процесуальним законодавством”, на наш погляд, буде більш точно відображати суть доказів у цивільному процесі.

Доцільно було б також внести зміни до постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 вересня 1990 р. № 7 „Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій”, виклавши в ній окремим пунктом перелік обставин, що підлягають доказуванню у кожній без винятків справі за позовом до засобу масової інформації про захист честі, гідності й репутації, а також обставини, встановлення яких може бути необхідним залежно від обставин конкретної справи. Чітка законодавча регламентація таких обставин сприятиме досягненню мети правосуддя – забезпеченню повного, всебічного і об’єктивного розгляду справ за позовами до засобів масової інформації про захист честі, гідності й репутації та винесенню законних і обґрунтованих судових рішень у таких справах.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 13 від 21 березня 2003 р.)*

*Бондаренко Ч.А.,
викладач кафедри цивільно-правових
дисциплін Хмельницького інституту
регіонального управління та права*

ПРОЦЕСУАЛЬНА МЕТА СТАДІЇ ПІДГОТОВКИ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

Цивільний процес як система врегульованих нормами цивільного процесуального права дій по здійсненню правосуддя в цивільних справах охоплює процесуальну діяльність не тільки суду (судді, суду першої інстанції, апеляційної, касаційної інстанцій), а й інших осіб, які беруть участь у справі або сприяють здійсненню правосуддя.

Процесуальна діяльність, як і будь-яка інша діяльність, завжди спрямована на досягнення певного результату. При цьому, як аргументовано зазначає Г.А. Жилін, суб’єктивне сприйняття бажаного результату процесуальної діяльності у різних учасників розгляду та вирішення справи різняться.

Для того, щоб цивільний процес був цілісним системним явищем, має бути виділений об'єктивний критерій, який дозволив би суб'єктивні уявлення всіх учасників розгляду та вирішення справи про бажаний результат процесуальної діяльності звести до спільного (загального) знаменника. Саме таким об'єктивним критерієм і є процесуальна мета.

Процесуальна мета спрямовує всі процесуальні дії в одному напрямку, дає їм процесуальний зміст та спрямованість. Однак, крім загальної (кінцевої) мети цивільного процесу, перед судом на тому чи іншому етапі постає своя самостійна мета, яка зумовлює особливості завдань, на виконання яких зорієнтована діяльність суду та інших учасників процесу.

Така орієнтація на досягнення певної процесуальної мети дозволяє віднести ту чи іншу сукупність процесуальних дій до процесуальної стадії і, відповідно, дозволяє відмежувати одну стадію від іншої.

Проблемам підготовки цивільних справ до судового розгляду як стадії цивільного процесу у цивільній процесуальній науці були присвячені праці О.С. Шумейко, Г.О. Світличної, Г.А. Жиліна, О.О. Якименка, С.А. Ташназарова, В.К. Пучинського, П.В. Логінова, К.С. Юдельсона, В.Ф. Ковіна, С.В. Бирдиної та інших авторів. Майже всі ці науковці у загальному вигляді приділяли увагу проблемі визначення процесуальної мети стадії підготовки як одного з основних критеріїв, що дозволяє віднести сукупність процесуальних дій по підготовці цивільної справи до судового розгляду до процесуальної стадії.

Так, С.Г. Світлична, розкриваючи поняття стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду, пише, що „до основних ознак, які зумовлюють самостійний характер підготовки справ до судового розгляду, належать: найближча процесуальна мета та специфічні завдання...”¹.

Е.С. Шумейко зазначає, що мета, хоча і не є єдиним лише критерієм для диференціації цивільного процесу на стадії, але без врахування даного критерію неможливо говорити про об'єктивну класифікацію процесуальних дій на стадії процесу. Мета опосередковує специфіку процесуальних правовідносин в кожній стадії процесу, надаючи їм процесуальний зміст та спрямованість².

Саме тому чітке визначення процесуальної мети має виключне значення для розуміння сутності та змісту будь-якої процесуальної стадії взагалі та стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду зокрема.

Проте в своїх працях більшість науковців поняття „мета” і поняття “завдання” в силу їх тісного взаємозв'язку та лінгвістичної схожості нерідко ототожнюють або дають визначення процесуальної мети стадії підготовки, не обґрунтовуючи його.

Так, в своїй роботі присвяченій попередній підготовці цивільних справ до розгляду в суді В.П. Логінов допускає ототожнення категорій мети та завдання: спочатку забезпечення можливості розгляду справи в одному судовому засіданні він позначає поняттям „завдання”, пізніше відносить до однієї з цілей стадії підготовки справ до судового розгляду³.

В.К. Пучинський також фактично, називаючи мету стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду, оперує поняттям завдання. Зокрема, він зазначає, що зразково провести

¹ Світлична Г.О. Підготовка до судового розгляду справ окремого провадження: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 1997. – С.10.

² Шумейко Е.С. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Саратов, 2000. – С.79.

³ Логинов П.В. Предварительная подготовка гражданских дел к слушанию в суде. – М.: Госюриздат, 1960. – С. 9,13.

підготовку означає виконати все, що потрібно для встановлення істини в справі, винесення законного і обґрунтованого рішення в першому ж судовому засіданні. Саме таким є значення підготовки справ, такими є її завдання⁴.

Також забезпечення правильного та своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ названо завданням стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду в п.1 постанови Пленуму Верховного Суду України „Про підготовку цивільних справ до судового розгляду” №1 від 5 березня 1977 року⁵.

Зауважимо, що неоднозначність, що існує у розумінні мети стадії обумовлює необхідність чіткого розмежування таких правових категорій, як мета та завдання. Слід зазначити, що відмежування даних понять має виключне значення не тільки для відокремлення процесуальних стадій, визначення їх змісту та меж, але й дозволить більш ефективно використовувати нормативно закріплені у вигляді завдань засоби для досягнення необхідного результату процесуальної діяльності.

В етимологічному значенні мета - це те, чого хтось прагне, чого хоче досягти⁶; предмет прагнення, те, що бажано здійснити⁷, тобто мета відображає прагнення досягти певного результату, на реалізацію якого спрямована певна діяльність. В такому розумінні процесуальна мета – це нормативно закріплений загально визнаний необхідний та бажаний результат здійснення правосуддя в цивільних справах.

Під „завданням” також розуміють те, чого хочуть досягти⁸, але й те, що потребує виконання⁹, завдання виступають як план дій, мислинне вироблений процес руху до мети¹⁰.

Тобто мета та завдання тісно взаємозв'язані, тому що те, що потребує виконання, одночасно є тим, чого прагнуть, що потрібно здійснити, а виконанню завдань завжди передують мислинне уявлення про бажаний результат діяльності, і цей результат виступає мотивом відповідної діяльності.

Таким чином, мета є загальним орієнтиром, на досягнення якого спрямована процесуальна діяльність, а завдання виступають засобами досягнення даного орієнтиру.

Також немає єдності серед науковців в розумінні сутності змісту мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Так, С.А. Ташназаров вважає, що метою підготовки до судового розгляду є забезпечення правильного та швидкого розгляду та вирішення цивільних справ в стадії судового розгляду з винесенням законного та обґрунтованого рішення в одному судовому засіданні¹¹. Проте таке визначення, на нашу думку, є дещо звуженим, адже провадження може бути закінчено і без постановлення рішення по справі (наприклад у випадках передбачених ст.ст. 227, 229 ЦПК України,

⁴ Пучинский В.К. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. – М., 1962. – С. 4.

⁵ <http://www.rada.gov.ua>.

⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2001. – С. 520, 1365.

⁷ Володина Л.М. Цели и задачи уголовного процесса – <http://www.ovsen.com/user/zzurgp>

⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2001. – С. 284.

⁹ Жилин Г.А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.03. – М., 2000 – С. 16.

¹⁰ Фаткулин Ф.Н. Проблемы теории государства и права. – С.204. (Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права. – М.: Норма, 2003 – С. 108.)

¹¹ Ташназаров С.А. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Дис. ... канд. юрид. наук. - Ташкент, 1988. – С. 113.

або спір між сторонами може бути вирішено шляхом укладення мирової угоди). Тобто мета серед іншого має охоплювати забезпечення не тільки винесення законного та обґрунтованого рішення по справі, але й можливості закінчення процесу і без постановлення такого.

На думку В.П. Логінова, існує три мети даної стадії, які полягають: перша – в обов'язковій суду та сторін забезпечити судовий розгляд всіма необхідними доказами для встановлення істини по справі, для визначення дійсних правовідносин сторін; друга – в забезпеченні можливості розгляду справи в одному судовому засіданні з постановленням законного та обґрунтованого рішення; третя – у вирішенні справи з найменшими витратами коштів, часу суду та сторін¹².

Відзначимо, що процесуальна мета є не обов'язком, а тим результатом, на досягнення якого спрямований певний комплекс процесуальних дій, тому перша визначена В.П. Логіновим мета, швидше за все, є способом досягнення процесуальної мети стадії підготовки (її завданням). Вирішення ж справи з найменшими витратами коштів та часу необхідно розглядати як наслідок правильного та своєчасного розгляду та вирішення справи, а не мету стадії процесу, адже цивільний процес спрямований, в першу чергу, на захист порушених прав його учасників, ніж на створення зручних умов для розгляду та вирішення справ. Звісно, зайві витрати коштів та часу теж певною мірою порушують права учасників провадження, але таке порушення є незначним порівняно з тією шкодою, яку може заподіяти особі неправильне та необґрунтоване рішення по справі.

Якщо проаналізувати причини та передумови виникнення стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду, стає очевидним, що поява інституту підготовки цивільних справ до судового розгляду в цивільному процесі обумовлена практичною необхідністю. У свій час при реформуванні вітчизняного правосуддя перед останнім, як зазначав В.К. Пучинський, було поставлене завдання реально захищати права громадян та організацій, в кожному конкретному випадку відшукувати об'єктивну істину¹³, і одним із засобів його виконання вбачалося створення оптимальної процедури розгляду та вирішення цивільних справ.

Так, якщо в кримінальному процесі справа з моменту порушення готується до передачі на розгляд суду компетентним юрисдикційним органом під наглядом прокурора, то в цивільному процесі значний відсоток процесуальних дій, які мають бути вчинені в процесі вирішення цивільно-правового спору, припадає на пересічних громадян, які не завжди можуть юридично грамотно оцінити спірні правовідносини, учасниками яких вони є, і, відповідно, надати всі необхідні докази в обґрунтування своїх вимог або заперечень.

Е.С. Шумейко виділяє ще однією причиною виникнення та законодавчого закріплення підготовки як окремого етапу цивільного процесу судову практику. Так, саме при застосуванні норм Процесуального кодексу 1923 року було виявлено, що найбільш суттєвою причиною судової тяганини був той факт, що в першому судовому засіданні сторони не надавали достатнього обсягу доказів для винесення рішення¹⁴.

В таких умовах виникала об'єктивна необхідність у створенні проміжного етапу в процесі здійснення правосуддя. На цьому етапі уточнювалися б обставини справи та здійснювалась перевірка можливості подальшого розгляду справи, зокрема, компетентною особою (в даному

¹² Логинов П.В. Предварительная подготовка гражданских дел к слушанию в суде. – М.: Госюриздат, 1960. – С. 13.

¹³ Пучинский В.К. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству. – М., 1962. – С. 4.

¹⁴ Шумейко Е.С. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Саратов, 2000. – С. 20.

випадку – суддею) мали б усуватися всі помилки та інші недоліки, які в майбутньому могли б спричинити ускладнення процесу розгляду та вирішення конкретної цивільної справи, а також сприяти оптимізації процедури розгляду та вирішення цивільних справ. Саме таким етапом стала стадія підготовки цивільних справ до судового розгляду, яка мала забезпечувати можливість подальшого розгляду та вирішення справи.

Проте процесуальна мета будь-якої стадії цивільного процесу хоча й обумовлена практичною необхідністю вирішення тих чи інших питань, що стоять перед судом та іншими учасниками процесу на відповідному етапі процесу розгляду та вирішення справи, проте зорієнтована в першу чергу на вирішення проміжного питання процесу, що в свою чергу є способом досягнення кінцевої мети цивільного процесу. Навіть якщо цей зв'язок не очевидний одразу (жодна процесуальна мета окремої стадії не дублює кінцеву), він існує, тому що процесуальна мета окремої стадії не може протирічити кінцевій меті всього цивільного процесу. І досягнення процесуальної мети окремої стадії є необхідним кроком на шляху до досягнення кінцевої мети цивільного судочинства.

Таким чином, для того, щоб сформулювати мету стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду, потрібно проаналізувати не тільки причини та передумови виникнення даної стадії, а й визначити основну (кінцеву) мету цивільного судочинства.

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість як держави в цілому, так і правосуддя як виду державної діяльності по розгляду та вирішенню судових справ, що здійснюється у встановленій законом процесуальній формі. Тому основна мета правосуддя як головний орієнтир процесуальної діяльності спрямована, в першу чергу, на охорону прав та свобод людини.

Аналогічне положення закріплено в чинному ЦПК України, проте вже тут дана мета називається завданнями. Так, ст. 2 ЦПК закріпила що „завданнями цивільного судочинства є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством”.

Виходячи із змісту цих норм права, можна зробити висновок, що кінцевою метою цивільного судочинства в Україні є охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави, шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством. Тобто для досягнення даної мети потрібно забезпечити всебічний розгляд та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством.

Проте в ситуації, якщо справу розглянуто всестороннє, досліджено всі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, але з порушенням процесуальних строків, або винесено необґрунтоване рішення, говорити про досягнення кінцевої мети правосуддя неможливо, адже всебічність розгляду справи не гарантує охорони прав учасників процесу. Наприклад, трудові справи, відповідно до ст. 148 ЦПК України, повинні бути розглянуті в семиденний строк після закінчення підготовки. Отже, виникає питання, якщо така справа буде розглянута „в першому судовому засіданні” тільки через місяць, чи буде в такому випадку досягнута мета правосуддя? Ні, тому що має місце порушення встановлених процесуальним законодавством строків.

Таким чином, мета стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду не може полягати виключно у забезпеченні всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством, а має бути спрямована ще на створення умов для своєчасного (тобто, в межах строків, встановлених законом) розгляду справи.

Тому вважаємо обґрунтованою позицію Г.А. Жиліна, що кінцева мета правосуддя – охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави – досягається шляхом правильного та своєчасного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством¹⁵.

Саме тому ми не погоджуємось з визначенням П.Я. Трубнікова, який вважає, що сукупність процесуальних дій, що вчиняє суддя при підготовці справи до судового розгляду, спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечити правильне вирішення справи в першому ж судовому засіданні¹⁶. І вважаємо вірними погляди І.М. Зайцева, Е.С. Шумейко, які зазначають, що метою підготовки цивільних справ до судового розгляду є забезпечення своєчасного та правильного розгляду та вирішення справи¹⁷.

Правильність розгляду цивільної справи відповідає поняттю законності в цивільному судочинстві, своєчасність означає дотримання встановлених строків при здійсненні процесуальних дій. Ці правові категорії тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені, адже недотримання (порушення) процесуальних строків є порушенням процесуального закону, яким вони встановлені. І навпаки, недотримання встановленого законом порядку розгляду та вирішення справ, як правило, призводить до ускладнень процесу і, як наслідок, до порушення строків підготовки та розгляду і вирішення справи по суті.

Водночас лише розгляду, вирішення цивільної справи та винесення по ній певного акту може бути недостатньо для вирішення цивільно-правового спору. Повинні бути створені реальні механізми виконання судового рішення, інакше воно не буде дієвим. Тобто для досягнення мети правосуддя має бути забезпечено не тільки правильний та своєчасний розгляд цивільних справ, а й можливість виконання постановлених судом по них рішень. Враховуючи той факт, що на етапі підготовки суддею вчиняються дії, спрямовані не тільки на забезпечення розгляду та вирішення справи, а й на забезпечення виконання рішення (забезпечення позову), може виникнути питання про віднесення до мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду ще й забезпечення можливості виконання рішення по справі.

Так, О.О. Якименко стверджує, що система дій по підготовці справи спрямована на забезпечення постановлення правильного і обґрунтованого рішення в першому ж судовому засіданні з дотриманням установлених законом процесуальних строків розгляду цивільних справ та його реального виконання.

Проте слід зауважити, що більшість рішень не потребують примусового виконання. Як вказує М.Й. Штефан, у примусовому порядку виконуються рішення суду в цивільних справах, якими задоволено позовні вимоги про присудження боржника до вчинення певних дій (про присудження майна, грошових коштів, відібрання дитини, поновлення на роботі, виселення, вселення, примусовий обмін житлового приміщення тощо). Рішення ж про відмову в позові про присудження, про визнання і встановлення фактів і правовідносин та перетворення правовідносин не потребують примусового виконання. Лише в частині стягнення судових витрат вони можуть виконуватися у примусовому порядку¹⁸.

¹⁵ Див.: Жилин Г.А. Цели гражданского судопроизводства и их реализация в суде первой инстанции. – М.: Городец, 2000. – С. 12-13.

¹⁶ Трубников П.Я. Судебное разбирательство гражданских дел отдельных категорий. – М.: Былина, 2001. – С. 23.

¹⁷ Вукот М.А., Зайцев И.М. Гражданский процесс России: Учебник. – М.: Юристъ, 1999. – С. 224.; Шумейко Е.С. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 – Саратов, 2000. – С. 80.

¹⁸ Штефан М.Й. Цивільний процес: Підручник. – Вид. 2-ге перероб. та доп. – К.: Ін Юре, 2001. – С. 624.

Зважаючи на це, а також на специфіку інституту забезпечення позову (ця процедура може застосовуватись на будь-якому етапі цивільного процесу, а не тільки при підготовці справи до розгляду), ми схилиємося до думки про недоцільність віднесення даного питання до мети окремої стадії, зокрема стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Необхідно звернути увагу на ще одну характерну рису процесуальної мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Тривалий час в науці цивільного процесуального права домінувала думка, що суд є основним суб'єктом проведення підготовки цивільних справ до судового розгляду. Свою реалізацію вона отримала в главі 18 ЦПК України, яка, в свою чергу, передбачає дії тільки судді по підготовці справи до судового розгляду. Це притаманне так званому „слідчому процесу”, який характеризується активністю суду та пасивністю сторін¹⁹.

Закріплення на конституційному рівні таких принципів, як диспозитивність і змагальність та відповідні зміни цивільного процесуального законодавства обумовили послаблення активності суду.

Виходячи із суті принципу диспозитивності як основного керівного начала цивільного судочинства, відповідно до якого весь рух процесу (його виникнення, розвиток та припинення) залежать від волевиявлення головним чином заінтересованих осіб, обов'язки суду, як цілком вірно вказує О.П. Чистякова²⁰, носять, головним чином, пасивний характер, встановлені лише як гарантії реалізації процесуальних прав сторін²¹.

Перехід від активності суду до реальної реалізації принципу змагальності сторін, тобто до відносної пасивності суду та активності сторін, обумовлює залежність досягнення процесуальної мети стадії від діяльності останніх. Особливо яскраво така необхідність проявляється на етапі підготовки цивільних справ до судового розгляду.

І це логічно, адже підготовчі дії судді не можуть здійснюватись без взаємозв'язку з іншими учасниками процесу, а в змагальному процесі своєчасність та повнота підготовчих дій багато в чому залежать від активності осіб, які беруть участь у справі, та їх представників.

Зокрема неможливо забезпечити своєчасний та правильний розгляд справи без попереднього встановлення кола доказів по справі та забезпечення їх своєчасного надання. Як вже зазначалося вище, надаються докази саме сторонами і від того, наскільки повно і якісно вони нададуть докази по справі, залежить можливість досягнення процесуальної мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Тобто процесуальна мета стадії досягається діяльністю не тільки суду, а й інших учасників процесу.

Крім того, спірним залишається питання про сутність мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду в апеляційному, касаційному та інших видах проваджень по перегляду актів правосуддя.

Якщо відштовхуватися від традиційного бачення структури цивільного процесу, тобто від того, що процес складається з семи стадій: порушення цивільної справи; підготовка справи до

¹⁹ Шевчук П.І. Історичні аспекти розвитку принципу змагальності в цивільному процесі // Право України. – 2000. – №4. – С. 8-12.

²⁰ Чистякова О.П. Проблема активності суду в гражданском процессе РФ: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. - М., 1997. – С. 42-49.

²¹ Це не означає, що роль суду в цивільному процесі зменшилась. Специфіка цивільного процесуального права полягає в тому, що законодавець, визначивши процесуальне становище суду в цілому як пасивне, наділяє суд активними повноваженнями, що дозволяють в ряді випадків впливати на рух процесу у випадку необхідності захисту публічного (державного чи громадського) інтересу.

судового розгляду; судовий розгляд; перегляд рішень та ухвал, що не вступили в законну силу (апеляційне провадження); виконання судових рішень (виконавче провадження); перегляд рішень та ухвал, що вступили в законну силу (касаційне провадження); перегляд рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами²². То цілком логічним є умовивід, що в структурі цивільного процесу є лише одна стадія підготовки цивільних справ до судового розгляду.

Ми ж притримуємось точки зору Ю.К. Осипова, Г.А. Жиліна, які обгрунтовано стверджують, що цивільний процес складається з правозастосовчих циклів (проваджень), які в свою чергу складаються з окремих процесуальних стадій²³. Тобто в структуру цивільного процесу входять кілька проваджень (провадження в суді першої інстанції, апеляційне провадження та інші), кожне з яких має три стадії: порушення справи, підготовка справи до судового розгляду, судовий розгляд. Таким чином, має місце кілька окремих стадій підготовки цивільних справ до судового розгляду в кожному з вищевказаних проваджень.

Щодо мети підготовки, в цьому аспекті виникає питання – що має місце: спільна процесуальна мета для стадій підготовки цивільних справ до судового розгляду у всіх видах проваджень, чи кілька цілей²⁴: окрема для стадії підготовки в провадженні в суді першої та окремі – для стадій підготовки в інших провадженнях.

Якщо погодитись з першим варіантом, тоді логічно було б зазначити, що і завдання в кожній з цих стадій однакові (тому що вони обумовлені метою). Але така позиція суперечить існуючому порядку речей.

Адже у всіх видах проваджень мають місце різні предмети судового розгляду: в суді першої інстанції ним є спір про право між сторонами (охоронюваний законом інтерес), в апеляційному провадженні – питання про законність та обгрунтованість, касаційному – законність рішень, ухвал суду першої інстанції тощо. Процесуальні дії по підготовці, з однієї сторони, у всіх інстанціях в першу чергу спрямовані на забезпечення правильного та своєчасного розгляду справи, що є їх спільною рисою, а з іншої – мають свою специфіку. Наприклад, відносно суду першої інстанції, це означає, що тут на етапі підготовки створюються основи для правильного розгляду цивільної справи та вирішення її по суті, постановлення законного та обгрунтованого рішення та, відповідно, вирішення матеріально-правового спору. В стадії ж підготовки цивільних справ до судового розгляду в апеляційному провадженні діяльність суду та інших учасників процесу спрямована на перевірку самого рішення, ухвали суду першої інстанції на ознаку його законності та обгрунтованості.

Тобто кожна стадія підготовки цивільних справ до судового розгляду в тому чи іншому провадженні має власну процесуальну мету, яка обумовлена специфікою відповідного провадження.

На підставі вищевикладеного можна зробити такі висновки:

1. Орієнтація на досягнення найближчої процесуальної мети дозволяє віднести ту чи іншу сукупність процесуальних дій до змісту конкретної процесуальної стадії. Підготовка цивільних

²² Тертишников В.И. Гражданский процесс: Курс лекций. – Харьков: Консум, 2001. – С.10-11.

²³ Осипов Ю.К. Элементы и стадии применения норм советского гражданского процессуального права // Проблемы применения норм гражданского процессуального права. – Свердловск: СЮИ, 1976. – С.43-44.; Жилин Г.А. Подготовка гражданских дел к рассмотрению в суде кассационной инстанции: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Свердлов. юрид. ин-т. – Екатеринбург, 1991.

²⁴ Оскільки в українській мові відсутня множина слова „мета”, тому для позначення даного терміну в множині автором використано термін „цілі”.

справ до судового розгляду має власну процесуальну мету, яка обумовлена причинами та передумовами виникнення стадії та загальною (кінцевою) метою цивільного судочинства.

2. Мета стадії підготовки носить проміжний характер, і спрямована на створення умов для досягнення кінцевої мети цивільного судочинства.

3. Мета стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду досягається діяльністю не тільки суду, але й інших учасників процесу (сторін, третіх осіб тощо).

4. Підготовка цивільних справ до судового розгляду є окремою самостійною стадією в кожному з видів процесуальних проваджень. Кожна з цих стадій має окрему процесуальну мету, яка хоча і зорієнтована на забезпечення умов правильного та своєчасного розгляду та вирішення цивільної справи, проте має свої особливості, обумовлені специфікою відповідного провадження.

5. Метою стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду є забезпечення судом та іншими учасниками процесу умов для правильного та своєчасного розгляду справи у відповідному провадженні.

Чітке визначення мети стадії підготовки цивільних справ до судового розгляду дозволить не тільки виокремити дану стадію серед інших структурних елементів цивільного процесу, але й визначити її сутність, зміст та межі. Разом з тим, результати проведеного дослідження дозволяють розкрити комплекс проблемних питань, які потребують подальшого вирішення. Зокрема серед них можна виділити такі: окреслення напрямків удосконалення чинного процесуального законодавства щодо закріплення порядку проведення підготовки в справі, процесуального оформлення її меж, визначення сутності та значення завдань даної стадії. Ці питання можуть і повинні стати предметом подальших досліджень, оскільки їх вирішення створить підґрунтя для розробки найбільш оптимальної та ефективної процедури підготовки цивільних справ до судового розгляду і, відповідно, до підвищення ефективності правосуддя в цілому.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою цивільно-правових дисциплін
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 2 від 7 листопада 2003 року)*

*Трач О.М.,
аспірантка Львівського національного
університету імені Івана Франка*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВЧОЇ ЧАСТИНИ ЗАСІДАННЯ СУДУ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ

Побудова в Україні демократичної, правової держави вимагає реформування цивільного процесуального законодавства та приведення його у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Одним із етапів такого реформування можна вважати прийняття 21 червня 2001 року Закону України „Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України”¹. У

¹ Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України: Закон України від 21 червня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 39. – Ст. 190.